

LJUBLJANA

UNIV. PROF. ING. M. FABIANI

(Slika mesta in moji vtisi iz l. 1934.)

Tenkočutni tujec, ki pride kot turist v mesto, ne more izlahka podati sodbe o cestovju, trgih in mostovju, če ne pozna njihovih razvojnih pogojev. Lahko pa z vso gotovostjo svojega spoznavnega občutja presodi, je li mesto harmonično in originalno, vabljivo, slednjič tudi lahko pove, v čem opaža prednosti in pomanjkljivosti mesta.

Taka z vestnostjo opazovalca izrečena sodba more zanimati tudi meščana in je lahko v marsičem tudi koristna. Človeku je že prirojeno, da pokaže sebe in svojo hišo v najboljši luči, z najlepše strani in v redu. To velja pa tudi za mesto.

Smernice, po katerih se skuša danes na splošno mesto urediti ali regulirati, so znane:

V prvi vrsti stoje potrebe življenja in prometa ter vse, kar je s tem v neposredni zvezi. Racionalna zveza najvažnejših točk, zadovoljujoča izvedba in prostorska dimenzacija ulic in cest spada v to poglavje.

V drugi vrsti, vendar prav tako važna je umetniška izvedba mestne podobe, razdelitev javnih poslopij in spomenikov, njih arhitektur in karakteristik.

Prav tako velike važnosti so obnavljanja stanovanj in vsa vprašanja čisto higienske narave. Temu se pridruži še cela vrsta manjših potreb poleg stalnega popravljanja stavbnih linij.

Kakor so važni regulacijski načrti, prav tako je odločilna njih smiselna prilagoditev in logična izvedba.

Saj je mesto živ organizem, individij in kot tak potreben stalne, nepretrgane nege. Zasaditi drevored in ga prepustiti polstoletni rasti po mili volji, je sicer zelo preprosto, vendar današnjim zahtevam časa ne ustreza. Tudi ljudje si morajo negovati nohte in brado, če hočejo biti kultivirani.

Skrb za mesto je poverjena mestnemu gradbenemu uradu in njegovim organom. Njih delavnost se opaža v javnem življenju in se zlasti izraža v vzdrževanju cest, potov in njih dekorativni izvedbi.

Ta delavnost je v Ljubljani na mnogih krajih vzorno izvedena in prenese vsak primer z drugimi mesti. Vodstvo gradbenega urada in njegovi umetniški sodelavci zaslužijo vso pohvalo. Nešteti problemi so videti kar najskrbneje preudarjeni ter rešeni izredno srečno.

Zašel bi izven okvira te študije, če bi našteval vsa tako izvršena dela. Navesti hočem samo nekaj primerov. Predvsem dekorativni nasadi bregov nanovo reguliranega potoka Gradaščice, ki ustvarjajo nadvse prijeten vtis. Vsaka posameznost je obdelana z ljubeznijo, umerjenostjo, okusom in umetniškim tenkočutjem. Vse delo, izvršeno po arhitektu Plečniku, je mojstrsko in nad vsako hvalo vzvišeno.

Drugi primer nam nudi preurejena cesta s Kongresnega trga do Napoleonovega obeliska. Tudi to delo je sijajno organizirano in se uveljavlja s spomenikom vred s svojimi nasadi nadvse srečno.

Zelo zanimivo rešitev nam nudi Zoisov graben. Tu se združujejo po profesorju Plečniku elegantno rekonstruirana Zoisova palača in Zoisova piramida z njegovo genialno vrtno umetnostjo, z okrasujočim vrtnim paviljonom arh. Osolina in mnogimi podrobnostmi v tako harmonično celoto, ki je le težko dosegljiva s tako skromnimi sredstvi.

Nič manj važna je prenovitev dohoda na Grad s Florijansko cerkvijo in njeno okolico. Tudi tu si je postavil profesor Josip Plečnik spomenik, ki mu bo še dolgo v bodočnost zagotovil zahvalo in spoštovanje ljubljanskega meščanstva.

Novi nasadi, tako v parku Tivoliju in na Gradu, ne zaostajajo v velikopoteznosti.

Zelo lep je postal Št. Jakobski trg, to staro središče mesta. Nujno pa bi bilo želeti poenostavljenja nelepe arhitekture cerkve same!

Nadvse zanimiv je spomenik Kralja Petra. Izvedba jezdeca na konju v kamenitem materialu je bila od nekdaj tvegan problem. Čeprav združitev spomenika z rotovžem nima zadostne utemeljitve, je stilizacija spomenika kot protiutež k lepemu vodnjaku mojstra Robbe (1749) izredno uspela.

Čevljarski (Hradeckega) most, najstarejši in svoječasno najrevnejši most v mestu (pred 150 leti zaseden s čevljarskimi kolibami, je služil za izhodišče mestnim nosilničarjem), je doživel popolno obnovo. Četudi nima nobene historične karakteristike, napravljiva vendar s svojim originalnim steberskim okrasjem zelo zanimiv vtis.

Prav tako originalno obnovo je dobil frančiškanski most — delo profesorja Plečnika — kjer se prav svojstveno izražajo balustrade in razsvetljevalna telesa. Pogled v konstrukcijo starega kamenitega mostu (brez umetniške pomembnosti) je vodila sicer do neke razdrobitve celotnega efekta, vendar je upati, da bo popolna preureditev trga to pomanjkljivost ublažila.

V obeh slučajih imam vtis, da sta oba mostova, ki sta bila svoječasno obdana s trdnjavskimi utrdбами (na Frančiškanskem mostu sta stala še pred 160 leti dva najmočnejša trdnjavska stolpa mesta) izgubila popolnoma svoje historično poreklo.

Razvoj mesta mora biti modern, odpirajoč novi umetnosti široko možnost udejstvovanja; kjer pa se nudi možnost in prilika, je važno in koristno opozarjati na zgodovinske spomenike.

V Nemčiji se v tem pogledu često pretirava!

Načrt mesta Ljubljane — v srednjem mestu so zaznamovane bivše utrdbe, zgoraj premestitev železnice

Vsak arhitektonski fragment, vsako staro znamenje tudi manjše vrednosti, zvezan z zgodovino mesta, je donos k obogatitvi, k poeziji in k dostojanstvu mesta. Zgodovinar in arheolog moreta v tem pogledu podpreti arhitekta in mu dobavljati potrebno gradivo. (V načrtu, objavljenem v tej razpravi, opozarjam na utrdbe s 17 stolpi in 7 vrati, ki so bile žrtvovane v letih 1750—1780 ob priliki razširjenja mesta.)

Tujec, ki ogleduje mesto in si skuša predočiti celotni vtis, hoče objeti vse — tudi zgodovinske — elemente.

Celotna slika Ljubljane v svoji enotnosti učinkuje zelo prijetno. Nekaj najvažnejših cest potrebuje pač še popolnejše izvedbe, tako zlasti Sv. Petra in Poljanska cesta, dalje obzidje struge Ljubljanice itd.

Prav neugodno pa vpliva na Ljubljano železni oklep države (Južne) železnice s svojimi raznovrstnimi prehodi nivoja, ki preprečujejo priroden razvoj mesta proti severu in zapadu.

Dovoljujem si v tu natisnjeni skici nakazati tako često pretresano premestitev železnic (za Rožnikom) in združitve obeh kolodvorov v enotni ra-

dialni dispoziciji, ki bi temu perečemu nedostatku razmeroma lahko — in to že vpeljeno v bližnji bodočnosti — odpomogla.

Stalno naraščajoči promet ne more trpeti teh različnih železniških prehodov.

V splošnem se stavbni razvoj mesta vrši zelo harmonično. Nevarni val hitrega podviga in nagle razširitve je Ljubljana dokaj srečno preživela.

Moderni mestni okraj med frančiškanskim (Marjinim) trgom in glavnim kolodvorom je dobil nekako mednarodno lice in nekaj konvencionalnih stavb, vendar ti elementi v splošnem ne motijo.

Gotovo gre velika zasluga mestnemu gradbenemu uradu, kakor tudi profesorjem tehnične fakultete, ki so s svojim nesebičnim zgledom in požrtvovalnim delom dali celokupni gradbeni delavnosti mesta trdne temelje. Z vzgojo nadarjenih učencev pa so zajamčili mestni gradbeni delavnosti tudi najlepšo bodočnost.

Poleg delavnosti teh faktorjev je treba omeniti delo marljivega inž. Šubica (nebotičnik), arh. Mušiča (stavbe vil) in arh. Costaperrarie, ki je postavil nekaj modernih stavb, ki po svoji jasnosti in sodobnosti

ustrezajo duhu časa. Mnogi teh umetnikov bi radi svoje samobitnosti zaslužili posebne pozornosti.

Pri tej priliki naj omenim še interesantne poizkuse prof. Vurnika in drugih, ki z idealno vnemo skušajo ustvariti kar narodni slog. Ti poizkusi so pač hvalevredni, vendar daleč presegajo moči posameznika.

Umetnik je kakor roža, ki v svojem prirodnem, individualnem razcvetu podaja svoje najboljše in najlepše. Ne moremo pa zahtevati od njega stvari, ki nastajajo šele iz sodelovanja vseh moči narodovih. To sodelovanje, v katerem se izraža poezijo celega naroda, pa predpostavlja popolnoma netendenčno, idealno delo vsakega posameznika. S tem pa in z dopolnitvijo vsega dobrega, kar nam je zapustila preteklost, se šele vzbudi genius loci, v katerem se odraža duša ljudstva in kraja.

V Ljubljani se poraja močna potreba po zraku in svetlobi, po širokih in zdravih nasadih, po finem oblikovanju vsake posameznosti brez pretirane monumentalnosti, kar ji daje oni karakteristični izraz, ki ustreza sedanji epohi socialne obnove in skupnega sodelovanja ter daje obličju mesta ponosni pečat svoje srečne lege in odlične pomembnosti!

KAKO OŽIVITI STARO LJUBLJANO

FRANCE STELE

Povod za naslednje vrstice mi daje beležka, ki mi jo je poslal dunajski urednik znanega umetnostno posređovalnega časopisa »Die Weltkunst« (Berlin) dr. Štefan Poglayen-Neuwall in ki se glasi takole:

»Dunajski ‚Heimatschutz‘ je začel pred meseci akcijo, da naj se važne ulice in trgi v smislu svojih imen označijo z likovno umetnostnimi znaki. Zadeva vzbuja široko umetnostno in kulturno zgodovinsko zanimanje, pozdraviti pa jo moremo razen s patriotskega in estetskega stališča (saj pospešuje domoznanstvo in lepoto zanimivost mesta), tudi s stališča narodnega gospodarstva, ker omogočuje umetnikom, ki žive v stiski, delo. Razpisana je bila tekma med člani Dunajske osrednje zveze likovnih umetnikov in njen rezultat razstavljen v nebotičniku ob Herrengasse. Pokazali so lepo število umetnostno visoko kvalificiranih osnutkov, izmed katerih je razsodišče po večini dobro izbralo. Za Kärntnerstrasse je bil izbran in priporočen za izvršitev arhitektonsko plastični osnutek arhitekta St. Simonyja in kiparja E. Grienauerja: Mnogostranski slop podoben srednjeveškim spominskim slopom, okrašen z reliefi dunajskih pogledov. Plastični osnutki so bili izbrani deloma za okrogle

plastike, deloma za reliefe za trg ‚Am Hof‘ in Himmelpfortgasse (z dvorjani obdani vojvoda in iz samostanskega dvorišča stopajoča nuna, prvi kot relief, drugi kot okrogla plastika J. Riedla), za Jasomirgottgasse (ob ogelno hišo postavljeni kip vojvode Henrika Jasomirgotta, osnutek A. Kautskega), za Rennweg (konjar kroti dva splašena konja, osnutek O. Hofnerja), za Starhembergasse in Josefstädterstrasse (podobi Starhemberga in cesarja Jožefa I. v plitvem reliefu R. Schmidta); osnutki za freske so bili izbrani za Wollzeile (tkalec z zavojem blaga stoječ pred vrsto hiš starega Dunaja, osnutek A. Janescha), za Renngasse (konjska dirka, osnutek O. Rouxa), za Mariahilferstrasse (goreča cerkev, iz katere rešuje bežeč duhovnik Marijin kip, osnutek Brusenbacha), za Bäckerstrasse in Am Tabor (prizor iz življenja pekov in količevje na obrambnem nasipu, osnutek R. Kitta). Za nekatere izmed cest ni bilo predloženih primernih osnutkov in je razsodišče razpisalo ponovno tekmo. Stroške novih umetniških uličnih označb naj bi krili dobrotniki, katerih imena bi se zapisala na izvršenih delih.«

Poročilo o tem tipično dunajskem in avstrijsko patriotskem umetniškem načrtu je zbudilo pri